

SCHMITT JENŐ HENRIK

KRISZTUS

FORDÍTOTTA ÉS A BEVEZETÉST ÍRTA: MADARY KÁROLY.

BUDAPEST, 1920.
A KULTÚRA KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. KIADÁSA.
VI., TERÉZ-KÖRUT 5.

BEVEZETŐ.

Intelligencia azt jelenti: belátás, belátni, belátónak lenni. Az a képesség, hogy belássunk a dolgok lényegébe. Eszköze az értelem és az ész. Alapja az igazságosság, az *igazság-érzet*. . . De, minthogy még nem tudjuk, legfőljebb csak érezzük azt, hogy mi az igazság, csak reméljük és vágyunk utána, legjobban tesszük, ha úgy nevezzük: *igazság-szeretet* és mindent nyitva hagyva, szemlélünk, várunk és vágyón feltárjuk szívünket és értelmünket, hogy rá-ésmélhessünk arra, ami méltó a szeretetre: csak azt kutatjuk . . .

Alig mondhatunk szebbet, jobbat, nagyobbbat egy emberről, mint azt, hogy belátó.

– Légy belátó! Lásd be!

Belátni! – Mélyen belátni a dolgok lényegében; a dolgok lényegét *látni*: ez a legszebb vágy, a legszebb remény, – ez a bölcsesség.

A jóság, hála, szeretet, szenvedés és a többi érzelmeket vágyakat, tulajdonságokat kifejező fogalmakról eddig még nem tudtuk megmondani, hogy mik; nem voltak ezekre a fogalmakra kimerítő – ahogy mondani szokás – definícióink, meghatározásaink . . . És mégis: ki ne tudná, mi a jóság, a szeretet? Tudjuk, mert megéljük, átéljük, – de meghatározni azt, hogy alapjában, lényegében mi, eddig még senkinek sem sikerült. Hisz minden szó és fogalom, amelynek segítségével definiálni próbálták, csak jelkép, – még maga is elmélyítésre, kifejtésre és meghatározásra

vár, – mert szavakban és fogalmakkal kifejezni csak valamely árnyalatát, nemét, módját, életformáját, – csak valamivel összehasonlítva, csak elvontan, csak leírni sikerült, bár sokszor elragadó szépséggel és mélyen, szinte meggyőzőn. Nem lehetett *meg-határ-ozni*, mert nincs határa, mert határtalan,, kimeríthetetlen, mindig az és mindig új; mert végtelennek és örökké-valónak éreztük. Tehát előbb a végtelent kell meghatározunk.

Filozófia, a szó – philosophia – eredetileg azt jelenti: bölcseségszeretet. *Szeretni* a bölcsességet. Ma azt mondják rá: „minden lét összefüggését és végső okát kutató tudomány.”

Religio: a religere és relegere szavakból származik. Religere azt jelenti: egybekapcsolni, egybekötni, belső összekapcsolás; relegere pedig: tekintetbe venni, keresztülvinni, áthatolni (valaminek a lényegén). Religio maga a mai tudomány meghatározása szerint: az ember állásfoglalása a végtelennel, az örökévalósággal, az istenivel szemben. Ellentétben a tudomány „módszerével” nem elvont, csak gondolt, absztrakt fogalmak: hanem világos, (Anschaulich, szemléletes) meg- és átértett, meg- és átélt, konkrét valószerűségek, valóságok alapján. Egy képzet, melyet az ember – főleg érzelmi alapon – a mindenség összefüggésérői alkot magának, végső okait kutatva. „Religio az ember harmóniája önönmagával.”

Volt tehát két világosan megkülönböztethető iránya a kutatásnak. Az egyik elvont, csak gondolt, absztrakt fogalmakkal dolgozik: ez a tudományé, és a religiózus irány, amely világos, átértett és átélt konkrét valószerűségekre épített.

Úgy a filozófia, a „tudomány”, mint religio, a „hit” végeredményében egyet akar: az élet célját, az igazságot *megismerni*. Azt az igazságot, amelynek létét és lényegét sejtjük, érezzük, vágyjuk, reméljük, hisszük, *amelyet való-*

ságban élünk, érte szenvedve küzdünk: az egyetlen, ami életünknek értelmet és célt adhat ...

Ha elgondolkodunk filozófálva, „szeretve a bölcsességet”; a *hit*, a *tudás* és *meggyőződés* fogalmai fölött és elővesszük a világ összes akadémiai tudós filozófusainak munkáit, hozzá mind a filozófiai fogalmak szótárait és kutatunk utánuk, megtudjuk állapítani azt, hogy ők, akik „pozitivistáknak” nevezik magukat, az „ő” dialektikájukkal még azt is be tudják egymásnak bizonyítani: hogy alapeljében és lényegében a tudásuk se más, mint hit, mindkettő lehet meggyőződés is és így a meggyőződésük is „csak” hit vagy tudás.

A bevallott célja mégis mindnek, az egésznek, mindennek: *a megösmerés*.

Annak idején a francia akadémia kiírt egy pályázatot. A kérdés az volt, hogy mi az oka annak, hogy az emberek oly kevéssé értik meg egymást. Rousseau nyerte meg a díjat. Felelete egész röviden ez volt: a *civilizáció*. Értve alatta korának csak a külsőségekre, az érzékire – a belső értékek elhanyagolása mellett – csak a látszatra irányuló általános törekvését. . .

*

* *

Az ó-testamenturni rege azt mondja: ... „Mind az egész pedig egy nyelven szól vala és a szólásnak beszéde egy vala.” . . . Elmentek a népek napkelet felől kiindulva és találtak egy *nagy mezőt*. Elkezdték ott *téglákat* csinálni, megégették őket és a *téglákat kő* gyanánt, az *enyvet mész* gyanánt véve elkezdtek építeni egy *várost* és egy *tornyot*, melynek magassága az eget érje, hogy ily módon meglásásák látó szemükkal a *menyországot*. De az *Úr* felháborodott vakmerőségükön:

„No azért szálljunk alá és veszítsük eszét ott az ő nyelveknek, hogy egymásnak beszédét meg ne értsék.”...

És az Úr ezt megtette és elnevezték „minden annak nevét” *Bábel*-nek, ami annyit jelent: bűnök fertője.

– Ezek szimbólumok, jelképek és megkísérélhetjük,, hogy újkori nevekkal ruházzuk fel őket:

A nagy mező: A megösmérés utáni vágy.

A téglák: az elvont, csak gondolt absztrakt fogalmak.

A kő: a világos, szemléletes, átértzett, átélt valóság-
rűségek és valóságok.

Az enyv: a dialektika,

A mész: a szeretet.

A város és a torony: az absztrakt tudományos filozófia.

A menyország: a megösmérés.

Az Úr: az igazság.

A Bábel: a látszat, a külső érzékelhető világ.
. . . és építenek, hihetetlen „szorgalom”-mal hordták- és még mindig hordják össze „tudásukat” hosszú évszázadokon át a „bölcsesek” – és ma – nincs az egész tudásuknak *egyetlen* fogalma, amely fölött megegyezne a nézetük. A szó szoros értelmében „veszítve van esze az ő nyelveknek, hogy egymás beszédéi meg ne értsék” . . .

Nem-e az Úr, az igazság teszi azt?

Ha ma száz, vagy akárhány legnevesebb akadémiai „tudóst” összehoznak, hogy a legelemibb fogalom végleges definíciója fölött döntsenek, ki van zárva, hogy *olcsó* megalkuvás nélkül megegyezzenek. Még az úttal sincsenek tisztában, amelyen menjenek, de – és ez szent igaz – *minden* egyes azt fogja hinni, hogy neki és csak neki van igaza . . .

Milyen kevés *van* aki belátó, aki *tudta*, megesmérte, hogy egyiknek sincs igaza; csak az életnek, a valóságban általunk élt végtelen és örökké-való életnek, mely mi magunk vagyunk . . .

.. . De volt egy ember, aki így szólt hozzánk:

„Meg fogjátok ösmerni az igazságot és az igazság szabaddá téssen benneteket . . .”

És megmutatta a célt:

„A menyország Ti bennetek vagyon” ... és azóta közel két évezreden át számtalan ember áldozta föl életét és mindenét, hogy kutassa, mi volt az, ki volt az, aki *ezeket* mondotta az embereknek, – és mi volt az, amit tanított, hoi, mikor, miben *van* a beteljesedése az ő ígérétenek . . . S csak most, a múlt század végén világolt fel ez a gondolat újra egy emberben. Ő ráeszmélt, átérezte, átélte, szemléletessé tette nekünk ezt a gondolatot oly határozottan, tisztán, világosan, *igazán tudományosan*, hogy tanításának hatalmas meggyőző ereje végleg megdönti azt, – a belátó *előtt* már most is ingadozó papirtornyot, melyet az akadémiai tudomány építget.

Ez az ember Schmitt Jenő Henrik.

Itt következő munkája: *Krisztus* abban az időben keieikezeit, mikor körülbelül húsz év előtt az egész világon, de főleg Németországban díváiban volt, hogy „komoly” tudósok »komolyan» vitassák azt a kérdést: Hat Jesus gelebt? élt-e jézus. Kisebb művei közül való, de igen alkalmas arra, hogy azok, akik keresnek, – és *ő csak azokhoz szól* – legközvetlenebbül és könnyen megérthetően esmérjék meg azt a gondolatot és *utat*, amelyet nagyobb munkáiban a lehető legalaposabban, *igazán* tudományos alapon kidolgozott, bebizonyított és hozzáférhetővé tett.

Schmitt – akit mi, akik szeretjük őt, *mesternek* nevezünk – egyszerű törvényszéki írnok volt Zomborban, amikor 1887-ben a berlini filozófiai társulat egy pályázatán dicsérettel megnyerte az első díjat Hegel dialektikájáról írt munkájával.

Életét és tanítását igazán méltóan és tudományos alapon ösmerteti *Képes Ferencznek* a Táltos kiadásában Bu-

dapesten megjelent könyve. Képes abban a szerencsében is részes, hogy személyes kedves tanítványa és jó barátja volt a mesternek. Ép úgy felemlítendő *Migray József* szintén a Táltos-nál megjelent bevezetési Schmitt tanulmányaihoz: *Művészet, etikai élet, szerelem, és Tolsztoj, Nietzsche, Ibsen*.

Kevéssé ösmert az a tény, hogy Schmitt tanításai oly nagy hatással voltak korunk egyik legnagyobb szellemére, Tolsztojra, hogy Himmelstierna Sámson a nagy orosz kutatóról írt híres munkájában két főrészt osztja Tolsztoj életművét: az egyiket Schmitt tanításának ösmereie előtt, a másikat annak felösmerhető hatása alatt ösmertetve.

Die Wartburg, a német „Los von Rom” mozgalom lapja azt írja róla: „Benne a szemlélődés grandiózus ereje a költői intuícióval oly magávalragadó alkotásra egyesül, amely nem kevesebbet, mint a világfejlődés egy új szakaszt jelent . . . Próféta, akiben kora előretörő szellemeinek gondolkodása összpontosulni fog.”

Bergson filozófiája – Schmithétől függetlenül – lényegében ugyanazon alapon (az intuíción) kutat és bar az összes munkáiban feltalálható gondolat és tartalom Schmitt gondolatainak alig kis törmelékével ér föl, Bergson ma világhírű.

Schmitt tanítása egy szóval kifejezve: a *gnózis*.

Gnózis azt jelenti: *megösmerés*.

Alapja: *az önmegösmerés*.

Módszere: *az intuíció*: a szemlélet: – a szellemi látás; – a szellemi, a belső tekintet; – a tiszta (anschaulich) látás; – a világos belátás; – a dolgok, történések és vonatkozások közvetlen átélt és átérzett látása, megértése, fölfogása és megösmerése belső összefüggésükben; – közvetlen belátása áthatolása valami igazságnak; – szemlélet valóságos és valóságos átélések és átérzések alapján; – megnyilatkozás; – a nagy zseniális művészek tudat-

feletti alkotása; – az, ami megkap, magával ragad és úgyszólván magában érthető: egyszerű. „A szemlélő és szemlélt forma egybeesése egyetlen életmozzanatban.”

A gnózis tanításának nyomai régi, ősrégi időkbe vezetnek vissza. Mindig üldözött tan volt, mint maga az igazság is. Vértanúinak száma százazrekre és milliókba megy, mosolyogva mennek a halálba.

A gnózisnak még Pytagorastól átvett egyik főelve az, hogy az igazi gnózis a matézis: az észtevékenységének alapjaiban megösmert matézis. – A tudomány olyan vívmányait, mint például Kopernikus elméletét a régi gnosztikusok már ösmerték; sőt, a modern rezgési és csirasejt elméleteket is és a fajok keletkezésének alapgondolatait ennek a rezgési elméletnek megfelelő megvilágításban és levezetésben tanították. A régi gnosztikus iskolákban ezek az elméletek „teljes aktualitásban” megvoltak. De ennél sokkal többet találunk ott: a szellem és szervezet egységének világosságteljes fölfogását és megértését, és a tudás minden magasságának és mélységének egységét . . . Nagyszerű és bámulatraméltó tény, hogy a különféle időkben és különféle helyeken, népeknél és nyelveken egymástól teljesen függetlenül keletkezett gnosztikus tanok lényegükben mind megegyeznek és ugyanazt az oszthatatlan tárgyat világítják meg a megösmérés, az ész, az intuíció világosságában.

„*Kritik der Philosophie*” című munkájában Schmitt a szó legmélyebb értelmében tudományosan bebizonyította, hogy a „tudomány” eddig összes használt és használható módszeréi és eredményei is, bármilyen keresett és csürtcsavart szavakkal nevezték meg őket „*csak*” ilyen intuíciókon alapulnak; a többi, amivel körülmásztják csak hiu hit, még akkor is, ha meggyőződésnek tudják. Az egész nagy papírtorony egy gyermekes, fontoskodó eltévelyedés: a külvilág érzéki-képes Bábeljébe elmerült el-vontságok eredménye. Az *életet*, mint valami magukon kívül levőt, –

az életformákat a megösmerési formák mögött keresték, – „keresték azt a lovat, amelyiken ülnek.” – *Önönmagukat el-vonták az igazságtól. . .*

Nemcsak az a hazugság, hanem azt mondjuk meg, amit gondolunk, – minden tévedés, valótlanság és hazugság ott gyökerezik, ahol nem azt gondoljuk, amit érzünk, ha érzéseinket, átéléseinket helytelen, igaz voltuknak nem megfelelő néven nevezzük meg.

Ahogy az ige mondja: „a Ti beszédeitek legyen úgy úgy, nem nem, ennek felette valami esik, a gonosztói vagyon.” – – – És azt mondja „úgy úgy”, nem azt hogy: igen!

*

Mi most korszakfordulás idejében élünk.

A társadalmi és gazdasági élet látható és érzéki-külső formái az uralkodó világnézet szerint alakulnak, szükségszerűleg maga az uralkodó világnézet rugója és okozója az elhatározásoknak és törléseknek úgy az egyes embernél mint az államoknál és *érdek-csoportok*nál. Korunk világnézete eltévelyedésekre és valótlanságra, külsőségekre és látszatra, aki anyagi önzésre és uralomvágyra volt alapozva és építve.

A korszakfordulás – egy korszak végződése és egy új korszak kezdete: egy világnézet, egy religio végét, a szociális, társadalmi rend egy módjának végét és egy újnak kezdetét jelenti. Már az evangélium megmondja, hogy az ilyen korszakfordulások ideje sok nagy vészt hoz az emberiségre: tévedéseket, árulást, csalást, kegyetlenséget, háborúkat és a nagy zűrzavar, ez anarchia folytán elhidegül az emberek között a *szeretet*.

Ki nem érzi, ki nem látja ezt?

Warum ist eine religiöse Bewegung Notwendigkeit? című munkájában 1894-ben azt írja Schmitt:

„Az emberi életkörülmények nemesebb kialakulása, *a szociális kérdés megoldása* csak fennköltebb érzület, magasabb meggyőződés és nemesebb erkölcsiség mellett lehetséges. Minden ilyen átalakulást a *szellem forradalmának* keli megelőznie. Minden kísérlet, amely a megoldást közvetlenül a gyakorlatban *erőszakkal* akarja keresztülvinni, szükségszerűleg rabszolgázódásokat eredményez, melyeket el fognak fojtani, vagy: ha győznek a lázadások, elkerülhetetlenül a terrorizmust és a reakciót eredményezik.”

Schmitt tanítása tisztán, egész határozottsággal előrelátta a történéseket mint a szellemi élet eltévelyedéseinek szükségszerű következményeit. Nietzsche-ről írt könyvében megkapó prófétai látásnak adta tanújelét: szórói-szóra beteljesedett a látása.

Schmitt egész élete, minden küzdése, minden gondolata és műve azt eredményezte amiből kiindult: a *szeretetet*.

Félreérti őt, aki azt hiszi róla, hogy ujat mond, ujat ianit. Nem! Ő csak eszmegerjesztője annak, ami már bennünk van és volt. Megmutatja, rávezeti az eltévelyedett embereket annak megösmerésére, hogy milyen nagy mennyei gazdagság *van* bennünk: ez egész végtelenség és örökkévalóság; ráeszméltet önmegösmerésünkre: hogy az ember maga a végtelenség őseredeti alakjában.

Ha manapság járok az emberek között, olyan sokat látok – többet mint azelőtt – akinek valami szenvedve kereső-kutató sugárzik ki a lényéből és tekintetéből, mintha tudattalanul sejtve várna, vágyna valamit. Ezekhez szól a mester és ha mindent megtanultak tőle, annak az összerlerlménye egy lesz: a *szeretet*.

Schmitt Jenő Henrik itt kiadott műve most jelenik meg először magyarul, – pedig ő magyar ember volt. Egy régi magyar írásában azt mondja: „Hajdanában ennek a nép-

* A közel jövőben megjelenik Nagy Sándor fordításában.

nek ösvallása a *Világosság* vallása volt, mely a sötétség hatalmával az Ármánnyal küzdött. A nap és a harc eme istenének áldoztak fehér lovakat. Most csak a haladottabb művelődés magaslatán a szent világosság tanához vezetjük vissza ezt a népet; a lelki világosság fénylőbb minden égi napok ragyogásánál. Ezt az eleven istenséget kell az emberben ébreszteni. Az egymásra tornyosult égitestek rendszerénél nagyobb az emberi ész, mely a világegyetem végtelenségének gondolatát szemléli; a napok tűztengereinél nagyobb az emberi szeretet, melynek szent lángja a lények mindenséget egy nagy egészbe olvasztja össze; a világegyetem központja nem valami központi nap: *hanem 02 emberi szív.*”

Közvetlenül halála előtt (1916 szeptember 13. Berlinben) azt mondta:

„Minden további lépés a célhoz vezet.”

A fordító

MI AZ ÉRTELME A VILÁGMEGVÁLTÁS GON- DOLATÁNAK?

Christos, a messiás, a „fölkent” azt jelenti: a világmegváltó.

Az első kérdés, mely bennünk is felmerül, az: j mit jelent a világmegváltás gondolata és mi az értelme? Ha van ennek a fogalomnak igazán világos, minden kétséget kizáró értelme, akkor kell, hogy abból a „messiásnak”, mely az embernek ezt a valóságos üdvösséget hozza: teljes értelme, egész jogosultsága és jelentősége fakadjon, – és nem kell többé *hinnünk* a megváltóban, mert *megösmertük* a titkát. Ha azonban a gondolat nem bontakoznék ki ily értelemben: akkor valóban legjobban tennénk, ha átengednők magunkat az ész világossága vezetésének, mely bizonyára hasonlíthatatlanul magasabb mértékben igényelheti, hogy megváltó, fölszabadító hatalom legyen, mint a képzelet összes álmoképei, melyek mint az ópium elkábítanak, elaltatnak, ahol korlátlan hatalomhoz jutnak, egész kultúrákat megbénítanak, de megváltani, fölszabadítani nem képesek.

Tehát mégis adva van ez a megváltásra, a fölszabadításra törő vágy és szükséglet, és visszhangja beleszövődik ép úgy a hitetlenség, mint a hit szavaiba! Kövessük ennek a szükségletnek, ennek az ösztönnnek talányát. Nyomai a legszürkébb ősvilágba vezetnek.

Mitől akar az ember megszabadulni, milyen járom alól keresi a megváltást? Az önkény-urak, az uralkodó rendek és osztályok jármából? Nézzétek csak meg őket, ezeket a hagyományos rege szerint oly mindenhatókat és dicsőségeiket! A legtöbb esetben mily siralmas álarcos komédia, mily rémű rabszolgaság! Mily igaza van Nietzsche Frigyesnek, mikor azt mondja: Uralkodók és uraltak, gazdagok és szegények – mind csak ugyanazt a rabszolgaláncot vonszolják: Nézzétek csak meg őket közelebről, ti balgák, kik hisztek a regéknek, amelyeket rossz regényírók a legeggyűbb csőcseléknek tákoltak össze, – nézzétek a rangnak, a formaszerűségnek, a társaságnak, a pénznek ezeket a rabszolgáit! Valóban a csőcselékhez tartozik, aki irigylit a létnek ezt az iszonyú odvasságát, a létnek ezt az alapjaiban lappangó és nyíltan jelentkező gonosz-tetteken épült siralmas dicsőségét. És az a gyűlölet és irigység, melyet a nyers tömeg e boldogtalanokkal – a fölszabadítást és megváltást e leginkább rászorulókkal szemben érez, – nem ez a gyűlölet és irigység-e maga az a rabszolga-érzet, mely a bilincseket még keményebbre kovácsolja, mint a „hatalmasok” poroszlói? Tehát az ember felszabadulása *belső* kell hogy legyen, a megváltásnak *valamennyiünk*nél belülről esnem kívülről kell jönnie.

Es mi legyen ez a fölszabadító erő? Tekintünk el itt az alacsonyabbrendű dolgok kutatásától és térjünk rá mindjárt a legmagasabbra: Ez a Szeretet. Szeretetet azonban nem lehet parancsolni, nem lehet kenetteljes szónoklásokkal a szívekbe plántálni, nem lehet erkölcsöző elmélkedésekkel ébreszteni. Bizonyára a szeretet a legmagasabb, sőt valóban az egyetlen világmegváltó hatalom! De a mese alvó Csipkerózsájához hasonlít, aki sűrű tövisekkel bekerített palotában nyugszik s ehhez az emberiség látszólag elvesztette az utat, – a kulcsot.

A szeretet ideális hatalom. Eszményi, nem pedig valami közös-anyagias, az érzékek országútján fekvő érzelem. Részvétet a legszánalomraméltóbb féreg iránt is lehet érezni, de a szeretetnek meg van a magas, nagyon magas mértéke. A szeretett lény tökéletességéhez fűződik. Olyan vallás tehát, mely a részvétre épül: mint *Buddhá-é* sosem lesz képes a világot megváltani, itt hiányzik a szánalomraméltó és a fenséges közötti világos különbség megősmérése; hiányzik az állat és ember közötti lényeges megkülönböztetés és azért az embernek csak egy alacsony, fél-állati érzelemmel: a részvéttel adózik. A buddhai „mindennek egyformasága” általános és színtelen keverékében hiányoznak a nagyszerű különbségek és ezáltal maga ez a keverék is fonákká és értéktelenné válik, és a nagy semmivel egyformának tekintendő. Sakija Munija tehát nem megváltója a világnak.

De, – ő-e a megváltó: a szeretet hirdetője a Jordán völgyében? Ez az a kérdés, mely a mi úgynevezett „keresztény” világunk fölvilágosultjait foglal-

koztatja. Itt szerencsésen rájöttek: hogy ez a Krisztus nem lehet annak a régi értelemben vett istennek valami emberformába bujtatott mesebeli lénye; nem lehet fia valami telhetetlen, bizonyára minden emberi határokat felülmúló, megtorlásra és bosszúra sóvár menyei önkényuralkodónak, mely képes az ő gyöngye teremtményeit gyermekes eltévelyedésükért minden jövődő nemzedéküket is büntetve örökké gyötörni; fia egy olyan kényúrnak, akinek vérszomjasságát – legalább bizonyos mértékben – csak saját fiának értékes vére olthatná! Es ugyanennek a fiúnak végtére egy rettenetes pokolbíró szerepét kellene átvenni. Minthogy pedig a népet erre az erkölcstelen badarságra tanítják és eféle mesékkel természetes erkölcsi érzékében megingatják: teljesen igaza van a fölvilágosodásnak, ha az augurok akadémiai vaskalaposága ellen kíméletlenül felvette a kultúrharcot. Szabad-e azonban ennek a Krisztusalaknak, melyet ez a felvilágosodás magának megalakított, ennek a szeretetet, türelmességet és a szertartások alól való föl szabadulást hirdető názáreti csodarábbinak avval az igénynyel fellépni, hogy ő a világ-megváltó? – A felebaráti szeretetet és a béketúrést már ősidők óta hirdetik. Ezt az ígét: „Szeresd felebarátodat mint tenmagadat”, – már időknek előtte megtaláljuk a kínaiaknál és indusoknál. Eféle dicséretreméltó alapelveknek évezredekken át való szakadatlan hangsúlyozása és hirdetése tapasztalhatólag meddő volt és nem váltotta meg a világot. Elviselhetetlenül fonákká lesz ez a szeretet-erkölcsözés, ha mélyebb értelmébe be nem hatolunk.

Csak a tökéletes lehet méltó arra, hogy sze-

ressük; a szeretet mértéke pedig: a szeretett lény tökéletessége. A tökéletlen, az ínséges, a szánamraméltó inkább egyáltalán ne is lenne; az valóban az a „túlságosan sok”. Legjobb volna ha elmúlna, elenyészne – és ez is az értelme a *nirvána* szónak. Az ember azóta szenved oly mélyen és szívettépően, amióta olyan eszményeket alkotott magának, mely eszmények az ember alapnézeteit és öntudatát az érzékihez, a végeshez, a földihez bilincselik. Ilyen alkotások a legtökéletesebb alakban az antik világ olimposzi istenei. Koruk művészei és költői ezeket a regebeli alakokat a legfőnségebb fényben ragyogtatták. De minél ragyogóbban trónoltak az olimposzi istenek az ő boldog magasságukban, annál mélyebben kellett éreznie az embernek az ő nyomorúságát. Minél fenköltebben emelkedett föl Jehova örökkévaló alakja a hajnalpír szárnyain a természet minden mélységei és szakadécai, napala és éjszakája fölé, annál megsemmisítőbbnek, szükségképpen annál lesújtóbbnak érezte az ember az ő porlétét. Hisz az önkényuralomnak minden külső bilincse csak abban a hitben leli indokolását, mely az embert csak mint sárból formált és porrá levő, – csak mint állatias-érzéki természetű lényt látja: mert az ilyen állatias lényt csak bilincsekkel és ostorral leheteti szelidíteni. Az emberméltóságról és az ember nemességéről szóló tanok pedig egy halom finomabban szervezett por láttára értelmetlen frázisokká és metsző gúnyvá lesznek. Az ilyen existenciák nagy sokaságával, az emberiség gyűjtőfogalmával sem nyerünk semmit sem: az csak ennek a nagy ínségnek sokszorosítását és felhalmozását

jelentené. Miközben pedig a mindennapi kenyérért való küzdelem alkalmas arra, hogy a szegénynek figyelmét a főkérdéstől elterelje, addig a gazdagnál és gondtalannál – ha csak el nem kábítja magát durván érzéki élvezetekkel és teljesen állattá nem aljasodik – az elviselhetetlenségig kiélesedik porléte alapvető nyomorultságának tudata. Hiszen magát az egyedül leghatalmasabb szultán: a halál rabszolgájának tudja, hiszen tudja, hogy a világnak ez a mindenható kényura véges életét bármely órában kiolthatja. A mások és a nyilvánosság javára való önfeláldozásról szóló tanoknak sincs értelme, ahol ilyen nézetek értelmében még a saját létnek teljes és egész feláldozása is teljes örütség volna, mert – hiába az önfeláldozás – az a többi existencia mégis csak ugyanoly Ínséges és értéktelen maradna. Mindmegannyi legjobban tenné tehát, ha nem is létezne. Az egyetlen, ami erre az életre a világosság és megdicsőülés fényét vethetné: a végtelennek és örökkévalónak viszfénye. Éppen az az eszményiség, mely az ember végességével illúzióként ellobog és így inkább a legmélyebb lelki gyötrelmeknek lesz főokozója. Minden nemesen gondolkozó ember meg fogja érteni azt az indiai királyfit, aki az élet minden anyagi gazdagságát és gyönyörűségét maga mögött hagyva a koldusbothoz nyúlt, hogy felebarátainak az élet tagadását hirdesse.

A megváltó, azonban – amennyiben ennek a szónak értelme van, – nem az, aki minden létnek tagadását hirdeti, hanem csakis a halálnak biztos legyőzője; nem az, aki az életből való menekülés szószólója, hanem az, aki így szól: „*Én vagyok az*

élet!” Aki az életnek múlandó, lényegében semmis formája helyett egy magasabb, a végtelenség és örökkévalóság világosságában sugárzó életet ad: és ebben a világosságban azután az élet minden véges és érzéki formáját megdicsőíti.

Úgy tetszik, ez az alak volt az ókori ember szép álma és reményése a történelmi fejlődésnek azon fokán: melyhez a mindinkább feleszmélő, a gyermekded képalkotó tudattól mindinkább felszabaduló emberiség emelkedett, amikor az egyetemes öntudatformák fokozatos finomulásával a végtelen, logikus és örökkévaló tudata egyre világosabban ébredezett; amikor a végtelen tudata és a véges porlét véges öntudata között tátongó, belső ellenmondást egyre élesebben, mindinkább elviselhetetlennek érezte az ember és a meggyötört kedélyt megnevezhetetlen vágy fogta el az igazságos, a nagy után, aminek a mennyekből kellett volna aláharmatoznia.

De – csak álmok voltak-e az álom? Nem átélések-e az – álmok is? Nem valóságok-e a belvilág élményei is, és a külső érzékek benyomásai nemcsak annyiban értékesek-e nekünk, amennyiben belső átéléseinkké alakítjuk azokat és így beléletünk és tudatunk tartalmává lesznek? Nem az volt-e az ember nagy nyomorúsága, hogy mindig csak kifelé nézett, hogy önmagát csak saját magán kívül szemlélte: *hogy nem eszmélt önmagára?* Saját belső átéléseinek tartalmára? Bizonyára van a külső érzékelhető történések helyes képmásainak és utánzatainak is gyakorlati értéke számunkra: mert lehetővé teszik, hogy a külső érzéki élet sorsába beavatkozzunk és

így a természet fölött bizonyos tekintetben hatalmat gyakorolhassunk. De ilyen hatalomgyakorlás eredményeinek is csak akkor van értéke számunkra, ha a belélet fokozására eszközül szolgálnak. A természetmegösmerés kérdésénél, – melynek tárgyait a közönséges tudat az egyedüli tényeknek és valóságoknak tartja, – a fontos mégis csak az eredeti valóságos életformák összehasonlítása az egyetlen nekünk biztosan adott valóság: a mi beléletünk alapján. És a szellemi fejlődés egész nagy folyamata, a történelem minden küzdelme nem egyetlen nagy cél felé törekszik-e: hogy kibontsa és megösmerje önmagát ez a belvilág, mely az ő végtelenség-formáinak tényleg adott tartalmában oly végtelenül gazdag, oly megmérhetetlenül nagy minden nagyság felett. És a tévesen összehasonlító természetmegösmerés gyermekes elvakultsága ezt az összehasonlíthatatlan, amely mi magunk vagyunk – mint végest, mint porlétet – megtévesztőn hozza elénk.

És ez az összehasonlító külső természetmegösmeréssel való bonyodalom, ez a mi belsőségességünk valóban átélt végtelenségének értelmetlen összezavarása nem sokkal inkább álm-e – értelmetlen eszelős álm, mely az emberiséget évezredek keresztül mind e mai napig gyötörte.

És az öntudata annak, aki magát „a világ világosságának” az egyetlen világegyetem feletti életnek és világozágnak nevezi: a messiásnak ez az isteni önmegösmerése nem az *embernek* önmagához való nagy föleszmélése-e inkább?

A VILÁGMEGVÁLTÓ SZEMÉLYÉNEK KÉRDÉSE.

A főkérdésre, a világmegváltás kérdésére vonatkozólag egészen lényegtelenek a názáreti Jézus éleirajzának egyes körülményei. Sőt lényegtelen volna még az a kérdés is, hogy ilyen vagy más név alatt létezett-e az, aki azt a nagy, – a régi világnézetet mélységeiben oly alaposan forradalmasító gondolatot hozta az emberiségnek. A mi iskolástudományunk ezt az új embert és új világot jelentő eszmét tulajdonképpen egyáltalán nem is ösmeri, pedig *halad* a tudomány. Könnyű megérteni a buzgalmat, mellyel ennek a Jézusnak történelmi egyéniségét igyekeztek megrendíteni. Jézus nevéhez a szó közönséges értelmében valami istenhez méltó bálványozó kultusz fűződik; a történelmi alak letagadásával tehát a kultusznak magának akartak, véget vetni. A mi nagy alapkérdésünkhöz még az a körülmény is teljesen mellékes, hogy Jézus történelmi alakját a tanuságtételek és személyek láncolata alaposan bizonyítja. Ezt a tárgyat a *Religion des Geistes-ben**

* Schmitt folyóirata, III. évfolyam 1896. 6. számban.

kimerítően tárgyaltam, itt tehát csak a következőket említem fel: Papias (megh. 163.) tanúsítja, hogy ő Ágostont és Jánost az Úrnak tanítványait ösmerte. Ez az írás csak mint Eusebius töredéké van meg, de Hamortolos György, a kilencedik század egyik krónikása még magát a Papias írását olvasta. Tanúsítja továbbá Smyrnai Polykrates (155.), hogy Phyllippus és testvérei Kisázsziában voltak és hogy János presbiter, az Úrnak tanítványa Ephesusban élt. Ireneus (178.) vallja, hogy ő maga Polykarpusnak tanítványa volt, aki viszont ugyanazon János presbiternek volt tanítványa. A többi meglevő anyagot nem említve itt még csak a gnosztikus és talmudi források hagyományaira utalunk. Ezek a hagyományok feldolgozások alakjában – az evangéliumok és apostoli levelek forrásaitól teljesen függetlenül – egyértelműen a názáreti Jézus személyére utalnak. Nagy mértékben kritikátlan azonban az a bizonyítás, mely azt hiszi, hogy valamely életrajz régészem elemeinek kimutatásával az illető egyén nemlétezésére következtethetünk. Müller Miksa híres orientatista az eféle műkedvelőskedésre azt mondja, hogy az ilyen módszer szerint Cyros, kinek *görög* forrásokból származó egész életrajza olyan, mint a naprege, szintén nem létezhetett volna, pedig a sírhelye még ma is megvan Petropolisban és ékirásban megirt hiteles éleleírása is.

Még más, főleg marxista-szociáldemokrata gondolkodásra visszavezető elmélet is foglalkozik evvel a kérdéssel, mely szerint csak kimagasló egyéniség lehet nagy eszme képviselője. Marx utódai megkísérlik azt, hogy az egész kérdést mint kétest és

tárgyaltant tüntessék fel. Ennek a modern tannak, melyet a kulturális tömegelméletnek lehetne nevezni, egyik főképviselője Kalthof, a nemrég elhalt brémai szabadvallású lelkész. E nézet szerint a nagy átalakító gondolatok mindig a széles kulturális rétegek, nagy tömeg-közügek termelvényei. Eredményei valami általános és kiterjedt felcsírázásnak: lényegében a szociális élet bizonyos gazdasági feltételei alapján. Ezek szerint az egyén legjobb esetben csak különösen kedvező képességű tolmácsa lehet annak, ami lényegében már szellemi köztulajdon volt.

Ennek a nézetnek az a helyesen megfigyelt tény az alapja, hogy szellemi egyéniségek minden értelmi tevékenység-kifejtésének előfeltétele: valami történelmi alapokon előálló közérdekű ügy. Az ember társadalmi lény és fejlődésének érettebb fokán egyszersmint történelmi alak. Úgy társadalmi életének formái, mint történelmi fejlődésének fokai úgy-szólván szerves eredményei az ember sajátyszerű természetének. Mint ahogy a hatalmas tölgyfa, mely a jelentéktelen makkból áll elő: a zsenge hajtás a gyökér és a törzs fejlődési fokait átéli, hogy azután törvényszerűen, a rejtett alapképességeknek megfelelő módon bimbókat, ágakat, leveleket, virágokat és végre gyümölcsöket teremjen, – úgy az emberlény is. Minden egyes lény származás szerint szervesen az egésznek összességéből ered és származása társadalmi és történelmi alap nélkül meg nem érthető. Minden egyes lény így az emberiség egészét fejezi ki, de nem egyenlő módon. A teremtő alkotás, a szellemi fölfeláradás képessége a szellemi egyéniségeknek nem egyenlő módon sajátja.

inkább azt látjuk, hogy egyes egyéniségek egészen kiváltságos módon, gyújtóponttá, szellemi középonttá lesznek. Bennük a kulturális élet e nagy közösségéből a jelen és múlt megannyi világosság-sugara egyesül. Azt látjuk, hogy egyes egyéniségekben a korszak mindmegannyi szellemi teremő-ereje végül világító virágzásá összpontosul, melyben az összesség szerves alkotóereje legfelsőbb diadalát ünnepli: a jövőbe törekszik és létrehozza a zsenget, a gyümölcsöt, melyből az új korszak feltámad. Az tehát, ami mindannyinak, a nagy tömegnek szellemi közössége, egészben nem a legmagasabb, hanem a legmélyebb színvonalat fogja mutatni. Ki ne ösmerné mindazon emberegyesülések árnyoldalát, amelyekben az egyesületi tevékenység alapja és célja nem mindannyinak önmaga fölé való törekvése, hanem épen az, ami mindnek közös és mindnek közönséges, amiben mindannyian egyetértenek. Ez az a hírhedt árnyoldala minden ilyen egyletnek és egyesülési módnak. Ebben az esetben teljes bizonyossággal feltehető, hogy minden egyesnek jutnak ki tehetségek, jelességek és erők, amelyeket az egyesülési mód ilyen demokratikus ellaposodást okozó alapelve szabad kifejlődésükben gátol és elfojt. Annyira, hogy minden kimagasló és igazán felfelé törekvő erő ilyen elsimítása által – épen a közhöz való alkalmazkodásban – a kulturális teljesítményeknek nem maximuma, hanem minimuma, nem a haladás, hanem a korlátolt maradiság alapelve érvényesül. A történelmi fejlődés nagy folyamatában – mely olyan, mint a napkelte – lehetetlen, hogy a nap először ne a hegyek *legmaga-*

sabb csúcát világítsa meg és csak később a völgy szélesebb rétegeit. Az emberiség minden haladása tehát egyes szellemi *egyénségekből* indul ki; mert ők a gyújtópontok, amelyekben a kulturális élet általános világossága összpontosul.

Ez a tétel olyan mértékben érvényes, amilyen nagy, mélyreható és korszakalkotó a haladás. Valószínűtlen az is, hogy sok ember úgy dolgozzon ugyanazon a feladaton, hogy közülük többnek egy időben ugyanaz a világosság-gondolata támadjon. Már pedig az emberiség szellemi fejlődésének egész folyamatában nem volt olyan nagy, az egész szellemi életet alapjában forradalmasító gondolat, mint ez, a krisztusi. Hogy milyen óriási nehézségek voltak útjában annak, hogy az emberiség nagy tömegei által ez a gondolat egyáltalán felfogható legyen, az abból a körülményből ítélhető meg: hogy a ma – a huszadik század tudományos világában szóvivő tekintélyeknek ez a gondolat teljesen idegen, és hogy a történelmi fejlődés fényes lángelméinek egész sora *előtt* ez a gondolat lényegében ösmereílen és megfoghatatlan maradt. Ebből az is igen könnyen kimutatható, hogy a tömegelmélet többnyire materialisztikus, de esetleg spiritualisztikus képviselői sem ösmerték a krisztus-eszmét és náluk ennek a gondolatnak mennyei mélysége helyébe valami okszerű vagy erkölcsös sekélyesség lépett. Mindama racionalisztikus és érzelő regényeknek, amelyekben Jézus élejét törekedtek kiformálni, célja – végeredményében – a közérthetőség. De a becsülésreméltó cél mögött az az igény is rejlik, hogy valami egészen hallatlant, mindent felülmúlót, világot

lerombolót és újat teremtőt – röviden éppen a messiási eszmét – akarják ábrázolni. Ezeknek a regényeknek olvasásánál mindig az az érzés fogja el az embert, hogy ezt a törekvést a kivitel sehogyszem igazolja. Így azután azoknál a modern kísérleteknél, amelyekkel a keresztény közügyek minisztériumainak tulajdonképpen magvát akarnák feltárni, legkevésbé sem új, nagy titkok: hanem ősrégi közérthetőségek látnak napvilágot. A messiási gondolat ábrázolásának ez az aránytalan, mesterségesen túlzott és felcsigázott volta mindinkább fel fog tűnni a modern embereknek.

Helyezzük evvel Goethe szavait szembe: „Az igazságra mindenkor rátaláltak s benne mindig egymásra találtak a nemes szellemek is; a régi igazzal tartások szilárdan.” – akkor ez valóban azt jelenti, hogy az ember titka: a messiási nagy jelszó, és pedig mindegyiké, még a legegyszerűbb emberé is. De az a titka, mely magát az önmegismerés világosságában feltárja. A legnagyobb és legnehezebb éppen ez az *önmegismerés*. Nem szertelen és ábrándozó koholmányokból, hanem valóban gondolatvilágunk banális mindennapiságából, mely minden embernek egyformán sajátja, abból kell annak a mély és nemes szellemnek, annak a főségesnek és magasságosnak – mint az aranyak a nyers ércből – kiolvadnia.

Az általános, keresetlen emberszeretet nagy gondolata az, amit minduntalan hangsúlyoznak, mint a messiás-eszme legértékesebb magvát. De mint az a nagy derengő *érzelem*, már ott bolyong a szeretet minden idők és népek fölött. A szeretet az az

elrejtett nap, mely a művelődési és néprajzi módok burkoltságai mögül előcsillog: mely már az emberi kultúra bölcsőjénél ott dereng és belevészte nyomait minden idők minden legértékesebb kinyilatkoztatásaiba. Kínaiak, egyiptomiak, zsidók, perzsák, görögök régen Krisztus előtt ezt az ő mennyei kincsüket arany mondásokba vésik és tanítják az idegent úgy becsülni, mint saját társukat: „Ti is idegenek voltatok Egyiptom országában” hangzik a Thorából felénk és a görög az idegen (mely a vad őserkölc szerint még ellenség volt) védelmét és vendégszerető fogadtatását legfőbb istenének Zeus Xenios-nak ajánlotta föl. Azt az ígét, hogy szeressük felebarátunkat, mint Önmagunkat, Confúciusnál épúgy megtaláljuk, mint a zsidó bibliában.

De az általános emberszeretet e legmagasabb alaptétele a gyakorlatban mindig keresztülvihetetlen maradt, meri hiányzott az alapja: az önmegismerés; az ő magasztos szavai a szellemi sötétségben elfogult ember előtt mind a mai napig szükségszerűleg üres szólások maradtak. Bár mennyei világosságának egyes sugarai egyes – az egész emberiséget erkölcsileg felülmúló szellemek életében felvilágoltak: mégis boldogtalan sötétségben elfogult maradt az emberiség láthatára.

Mert csak isteni lény lehet szeretetünk tárgya, nem valami alantas és állati, mint olyan. Csak az istenember megismerésével lesz a szeretet igazsággá, kulturális valósággá.

III.

A VILÁGMEGVÁLTÓ SZERETET ÖNMEGÖSMERÉSÉRŐL.

A szeretet eszményi érzés, a szó legfeneköltebb értelmében; tárgyát mennyei dicsőség sugárkoszorújával övezi körül: isteni lényé dicsőíti. „A szeretet” magasztos nevét csak olyan érzés érdemli, mely képes erre; sőt, végre is kell hajtania ezt az istenitést: ezt érzelve tárgyának háttérévé, sőt tulajdonképen igazi lényévé kell tennie.

A szeretet tehát tárgyának épenséggel nem az érzékelhető, sőt nem is a lelkileg tapasztalható valóságához van kötve. A gyermek, a még kifejeletlen ember általában még teljesen az érzékelhető és képszerű külvilágba elmerült lény; tiszta tudattal kifejtett beléletének körvonalai még félig állati jellegűek. A tudatnak ez a félig állatias, az érzéki-végesbe elmerült alapvonása jellemzi még ma is az emberiség túlnyomó részét, tekintet nélkül a társadalmi osztályokra és műveltségi fokára. De nem lehetne nagyobb igazságtalanságot elkövetni az emberrel *szemben*, mintha ebben az érzéki-végesbe

elmerült, félig állatias életében és lényében látnók az ő tulajdonképen végső, valóságos életi és lényét. A misztikusnak tetsző „lényegszerű” és „szellemi”, ami az érzéki lepel mögött rejtőzik: csak a belső élet magasabb, egyetemes formája. Még csak ez teszi az embert igazán emberré. De az ember magasabb életformája a túlnyomó többségénél oly kevéssé hatékonyan és élénken, oly kevéssé világítón jelenik meg, hogy az érzéki élet kirívó világosságában teljesen háttérbe szorul. Lassan, fokozatosan erősödik meg az emberben a belső örökvilágosság. Eleinte még mint nem létező, mint csalóka látszat mutatkozik, míg az ember az ő igazi életét, igaz valósága, tudatának testi-érzéki vagy fantomszerű-érzéki formáiban keresi, aszerint, amint hajlama a materializmus vagy spiritizmus felé vonzza. Tapogatózva küzdi fel magát az ember az öntudat gyermekded állapotából, hogy lassan, fokozatosan felcsirázzék bensőjében az örökvilágosság fénye. Sugárzása egyre bővebben, egyre tisztábban világít: mindig izzóbban vonják éterikus sugarai – melyek az ész életét alkotják – pályáikat minden emberben, míg végre a képek világából feleszmélő szellem megösméri bennük önmagát: valóságos életét, és boldog csodálkozásban ébred végtelenségének tudatára, melyben belső gazdagságának szertelen teljessége feltárul előtte. „Amit szem még nem látott, fül nem hallott és ember még nem érzékelt”, az soha nem sejtett pompában nyílik meg az istenien öntudatos ember előtt. *És ilyen felcsirázó öröklét, ilyen elrejteti mennyei gazdagság minden ember: őseredeti alakjában. És ez okból nem követhetünk el nagyobb*

igazságtalanságot az emberrel szemben, mint, hogy azt a durva leplet, melyet az anyagias megfigyelés és tapasztalás észlel rajta: valóságos és tulajdonképeni lényének tekintsük. Mindazok a nagy bűntettek, melyek az államban és a társadalomban, a néperkölcshen és jogban szentesítve vannak, ebből a forrásból fakadnak; ebben a szellemi durvaságban és vakságban lelik teljes indokolásukat. Minden bun itt gyökerezik ebben az egy nagy bűnben: a minden emberben élő szent, isteni szellem iránti bűnben. Minden embernek, bárki legyen is, megvan a joga ahhoz, hogy őt e felcsirázó isteni életnek e földerengő mennyei világosságnak tekintsék; de ezzel az a szent kötelessége is, hogy föl-emelkedjen a szent, isteni élethez. Amint azonban a madárnak a tojásban melegségre van szüksége, hogy rejtett anyagias erőit kifejtse és később szárnyait a természet örökvilágosságában kiterjeszthesse, – amint az ősz zsengeinek a tél hóleple alatt a nap sugarai kellene, hogy a tavaszt életbőségében elővarázsolják, úgy az ember szellemének is . . . A sugarak azonban, melyek ezt a leplet széírebbentik, ezt a jéggédermedtséget fölengesztelik: a szeretet sugarai, amelyek az eszményit, a mindent átvilágító végtelen világosságot minden emberlányben e mögött a lepel mögött sejtik és felébresztik. Az az eszményítő szeretet, mely az emberben ezt a legmagasabbat föltételezi, egyszersmint az egyedül hatásos erkölcsi követelés az emberrel szemben. Minden más erkölcsi követelés csak hiú párája és farizeusi üres jellege ez önhittségnek, mely legjobban tenné, ha önmagánál kezdené erkölcsi köve-

teléseit. Ez az oka annak, hogy minden erkölcstanítás és erkölcsbíráskodás oly visszataszítóan hat: és az evangélium helyesen csak egy erkölcsi bíráskodást ösmer: az erkölcsiség ezen farizeusai felett.

Tehát az ember, – minden ember az észmennyei világossága őseredeti alakjában, – a végtelen és örökös világítása, mely előtt a természet minden csillagtengerei el vannak merülve: minden ember isteni lényeg és élet. De sajnos *nem ösmeri meg önmagát:* ezt az ő magasabb életét. Való életét csak érzékelhető állatias burkolatában látja, mely az örökkévalóságnak csak gyújtópontját és hangoztató-alapját (Resonanzboden) alkotja. így embertársában is csak valami szánalomraméltó mulandó, – érzéki ösztönök és érdekek szűk körébe kárhozott lényt lát. Elhalnak hát a szeretet magas érzelmének gerjedelmei: hisz e szánalomraméltó nem lehet tárgya! Nem csoda tehát, ha e lealacsonyító valóság lesújtó érzése előtt a nagy szeretetet hirdető tanok a gyakorlati életben üres szólamokká és hazugsággá válnak. Nem egyeztethető össze az uralkodó világnézettel: mert szeretetet nem lehet parancsolni, szánalomraméltót pedig csak sajnálni lehet, szeretni nem.

Látjuk tehát, mindama hívő teológusok és hitetlen materialista, erkölchirdető etikusok szeretet-erkölcsözése mindig csak tarthatatlan frázis és alapvető hazugság volt és marad. A teológus az emberben csak szellemi férget lát, mely az úr előtt porban fetreng; a materialista pedig csak szánalomraméltó testi földférget, mely a létért való küzdelemben dulakodik. Mindkét világnézet illik világához;

ahhoz az embermegvetésre alapozott világhoz, mely az ilyen világnézet okszerű és logikus következménye és azokat a kelendő szeretet-frázisokat, mind hazugsággá és gúnyvá bélyegzi. Így tárul fel az evangélium egyik nagy jellemző vonása a másik után és nagy igéi szervi összefüggésükben érthetővé válnak.

Azt a széliemet, mely a farizeusok és írástudók (a mai templomi-hívők és materialisztikusan hitetlenek is) ilyen erkölcsé mögött rejíözik az evangélium jogosan nevezi: „*hazugoknak kezdettől fogva*;” ami azt jelenti, hogy hazugok a vezéreívben, a princípiumban, hazugságuk világfelfogásuk alapjaiban gyökerezik. Es még – igen jellemzően – „*kezdetől fogva gyilkosoknak*” is nevezi őket, értve itt azt a szellemet, melynél a társadalmi rend rendszere a gyilkosság büntettére *van* alapozva, ami épúgy a „princípiumban” a világnézetben gyökerezik. Az ál-szenteskedés nyilvános erkölcsének ez a fejezete megérdemli, hogy még bővebben foglalkozzunk vele.

Távol áll tőlünk, hogy a világot uraló ilyen erkölcs ellen, ugyanúgy, avval a rossz módszerrel küzdjünk mint a moralisták: azoknak az *embereknek* vádolásával és kárhoztatásával. Ezek az emberek azt a rendszert ugyanúgy képviselik, mint ahogy *áldozatai* is. Mi nem ezeket a boldogtalan vak embereket vádoljuk, hanem a sötétség hatalmát, mely őket is uralja. Közelebbről nézve ez a dolog úgy függ össze, hogy olyan világnézet alapján, mely az embert materialís, vagy spirituális véges dolognak tekinti: az ember nem ébreszthet embertársában szent hódolattal teljes érzést. Ezek a szempontok

az embert csak olyasminek tekintik, ami nem lehet *öncél*, hanem olyan dolog, amelyet fönn lehet tartani, de el is szabad pusztítani aszerint, ahogy a *külső* célszerűség kívánja. Arra pedig, hogy ez a magát véges dolognak vélő ember az uralom tárgya lehessen, hogy viszonyai szigorú rendben tarthatók legyenek és hogy ő maga is meg legyen óva állítva hajlamainak féktelenségétől, minderre valóban nincs célszerűbb eszköz, mint: a halálfélelem. A templomok és államok „morál”-ja tehát alacsony és mélyeiben erkölcstelen tan, ha egy viszonylagosan sokkal csekélyebb eltévelyedést: a nemi sóvárgást (bizonyára ezt is leginkább csak képmutatón) mint erkölcstelenséget kiváltképpen előtérbe helyezi, – a legiszonyúbb bűncselekményeket: az erőszakot, a rablást, a gyilkosságot pedig nyilvános intézményekben szentesíti. Nem a hatalmon lévők egyéni gonoszságai, hanem – szigorú logikus következetességét – csak az uralkodó világnézet ilyen odvas alapelvei szentesíti is az ember és tömeggyilkolást. Ez a legborzasztóbb megnyilatkozása „a cél szentesíti az eszközt” alapelvnek; melyet a jezsuitáknak oly egyoldalúan hibául felróni igazán sajtáságos – naivitás.

A mi világunk nyilvános közéletének tehát csak olyan az állapota, amilyen az uralkodó általános világnézet durvaságának és vakságának megfelel. Ez az állatember világnézete. E vérrel bemocskolt kultúra megvetésreméltó barbárságából csak egy út vezet a megváltáshoz: a félig állatias ember fel- eszmélése az istenember belső mennyei gyönyörűségéhez. Az új ember fenséges szelidsége és erő-

szaknékülisége csak vilégnézete alapján érthető: magán ezen az alapon azonban szükségessé is válik. *A ragadozó vadállat minden kulturálisan szentesített alakjában logikai és erkölcsi lehetetlenséggé válik az ember bensejében felvilágoló eszménnyel szemben. Ez az eszmény pedig a szellem önmegösmerése.*

Nem a szeretetnek valami ködös-homályos érzése fog bennünket megváltani, nem is valami hideg élettelen erkölcsi szabály, hanem csak a belső végtelenség önmegösmerése. A szeretet belső mennyei gyönyörűségének önmegösmerése. Ez a mi valóságos isteni életünk és lényünk: ez maga a messiási gondolat és a világmegváltás alapja.

IV.

**CHRISTOS: AZ EGYÉNISÉG-
FELETTI VILÁGOSSÁG.**

A krisztusi gondolat a világtörténelem minden gondolatai között a legnagyobb: új emberfajt jelent. A fentebb elmondottaknak megfelelően természetes, sőt már eleve a bizonyossággal határos valószínűség, hogy ez a gondolat először egy egyéniségben világot fel. Érthető tehát, hogy a hívek és ellenfelek legkülönbözőbb forrásai egyértelműen erre az egy személyiségre utalnak: a rege fátyolai mögött rejtő názáreti Jézusra.

A történelmi egyén iránti egész kérdés önmagában mellékes és lényegtelen. Bizonyos, hogy az, aki az új magasabb emberfajnak jellegzetes példáját adta, egészen csodálatos, kivételes, lebilincselő egyéniség volt. Az ő életkörülményeinek olyan alapvonásai is vannak, amelyekkel szemben az életrajz egyes részletei lényegtelenek. Ezek az alapvonások a tapasztalástól függetlenül is megállapíthatók: némiképp azon alapviszonyoknak természetéből, melyekbe ennek az alaknak kerülnie kellett azzal a világgal, melybe lépett. Jellemének és élet-

folyásának ezek az úgyszólván önként értetődő és természetes alapvonásai az evangéliumokból is szembeötlően kitűnnek és ott művészi feldolgozásra találtak. Ezek az alapvonások pedig megegyeznek az általa képviselt alapeszmével és az evangéliumok képei azért ragadják meg az embert oly mélyen.

Az evangéliumbírálok és Jézus életrajzainak szerzői bizonyára kimagasló szellemek voltak és nagy érdemeket szereztek e nagy kérdés tisztázása körül. De a negatív munka: a küzdelem az egyházak képhite, a babona eme legelőkelőbb faja ellen, melyet az egyházak a krisztusi eszme helyett, – sőt e legmagasabb eszme elburkolására és meghamisítására törekedve, – a nép legszélesebb rétegeiben sikeresen juttattak érvényre, – annyira igénybe vette ezeket a kulturharcosokat, hogy a lényeges pozitív munkát: a tulajdonképeni messiási gondolat kifejtését és terjesztését, meg sem kezdhették. Mielőtt az újraképzést meg lehetett volna kezdeni, előbb azt a történelmi omladékot kellett eltávolítani, melyet az egyházi modor hozott be. Sfrausz, Renan, *Baur* és többi hasonlónál éppen a krisztuseszme hiányzott, ugyanúgy, mint elődjüknél *Voltaire*-nál, a vak tekintélyhit nagy bírálójánál. A geniális *Bauer Bruno* már felfogja a végtelen öntudatot, mint a messiási gondolat tulajdonképeni magvát. De törekvése csak arra irányult, hogy az új testamentum kánoni Írásai-ban mindenütt irodalmi hagyományokat mutasson ki. Ezért aztán a gondolat maga valami egészen elvont, meghatározatlan maradt. Az érdemdús *Delff* Károly végül „Názáreti Jézus” című munkájában a

negyedik evangéliumot, mint János presbiter (nem az apostol) önálló alkotását mutatja a tübingeni iskola téves föltevéseivel szemben és eközben valóban mély érzéssel észreveszi az evangéliumok hőségének határozottan kimagasló küldetését; de ez nem védi meg őt *Strausz* és *Renan* racionalista felületességétől: kiknek keze alatt a krisztusi gondolat az ember fajfogalmává laposodik el, vagy érzelő és erkölcsös frázisokkal körülámasztott semmiséggé süllyed. Delff krisztusalakja azután mégis átjátszódik a hitregyszerűség világába. Valami minden emberi felett meseszerűen természetfölötti lényé lesz. Ebben a formában azonban azzal válik haszontalanná, hogy oly lényeg titkát nyilatkoztatja meg, mely az ember lényegétől merőben elütő és idegen. Más.

A messiási alapgondolatból kiindulva megtartandó: a történelemben minden eddigit felülmúló magas öntudat világosságteljes megismerésének alapvonásai és a föltétlen szelídség és erőszaknélküliség vonása, melyhez még, a minden ember iránt egyforma emberszeretet társul. Mint különösen jellemzőt hangsúlyoztuk már az erkölcsiség kérdéséhez való állásfoglalást. Míg a tékozló fiút és a bűnbánó Magdolnát szeretettel fogadja, addig a világbíró összes villámaival a „korrekt” farizeusokra sújt le: a farizeusok erkölcsi eszményei ítéletében a tulajdonképpeni sátánná változnak át, ők az *elvből* hazugok és gyilkosok. Valóban jámbor gyekekség az, amit közönségesen a messiási vértanúság okául tekintenek: például a szertartások dolgában való újítások, vagy a papi hierarchia és az uralkodó

farizeusok személyes képmutatása iránti kérdés-Ezek a tulajdonképen lényeges szempontokat nem veszik figyelembe. Hogy azonban az irányadó hatalmak, – elientétben az eféle olcsó magyarázgatásokkal, – nagyon jól megértették és tudták, hogy itt másról volt szó, mint holmi rituális formaságokról és személyes meggyanúsításokról, azt bizonyítja az ő egész maguktartása az evangéliumi történet, vagy ha úgy tetszik, – monda szerint. Sőt inkább nagyon is helyesen megérezték ők, hogy az a „fölkent”, az a nem külsőleg, hanem minden menynek világosságában a bensőségnek fölvatott, a farizeusi erénnyel szemben elfoglalt álláspontjával a mérgezett nyilat a régi (*az eddigi*) világ tekintélyei szívének legmélyére irányította és evvel olyan sebet ütött rajtuk, amelyen az állat az emberben egykoron menthetetlenül ki fog múlni. Ami egyebet ez a monda még közöl, az evvel a nagy alapvonással szintén teljesen megegyezik. Ő, aki a szegényeknek és alantosoknak alázatosan szolgál, odadobja a pénzdarabot, a nyomorúságos mammont a mammon urainak érdemük szerint: de az izraeli főpapi uralom és a világoturaló Róma képviselőit válaszra sem méltatja. A felségesség előtti borzongásnak egészen új, a földön nem ösmert neme fog azokban föltámadni, akik a hajléktalan koldust, az új békefejedelmet követik: saját, az isteni, a végtelen öntudatra ébredt ember belső dicsősége magasságának érzése. Az ezelőtt porba hullanak azok a vérrel bemocsokolt bíborpalástrongyok, melyekkel az eddigi világ ékeskedett.

Hogy az uralkodó állatiasság egy ilyen táma-

dással szemben elveihez méltó eszközökkel küzdött, az természetes. Tehát egészen lényegtelen mellékkérdés, hogy többé-kevésbé erőszakos vagy álnokul lappangó természetűek voltak-e ezek az eszközök. Minden időkből mind e mai napig így kellett ennek történnie ott, ahol ez az egyedül lényeges, nagy messiási alapgondolat az „alávalóval, mely a hatalmas” (Goethe) komolyan szembe helyezkedett és így az is lényegtelen mellékkérdés, hogy ennek a világgondolatnak első képviselőjét keresztre feszítették-e vagy más módon tették-e értelmetlenné. De bizonyára a kereszt, mint az a gyötrőeszköz, melyen az engedetlen rabszolgákat annakidején a másvilágra szokták küldeni, itt megfelelő jelképe a szellemileg leigázott népnek; melynek szenvedéseit látható alakban annak kellett magára venni, aki az elnyomottak szellemi felszabadítására az első döntő lépést megtette.

Pistis Sophia gnosztikus evangéliumának értelmében ez a szellemi halálából feltámadott ki is hirdeti az olajfák hegyén, – a béke hegyén, az isten-ember rejtelmét *Amelineau* francia kutató ezt a gnosztikus evangéliumot *Valentinus* gnosztikus művének mondja, ki a második évszázad elején (130. K. u.) tanított. Lényeges alapvonásaiban ez az evangélium tényleg valentinusi és itt főleg az a célzás található, melyet Ireneus a Sophia zsoltáira tesz, amennyiben azokat is ezen gnosztikusnak tulajdonítja. Csodálatos marad itt – tekintettel a viszonylagosan korai időpontra – a Fülöp apostol följegyzéseire való hivatkozás. A gnosztikus, a „beavatott” előtt azonban szétrebbennek ezek a

képfátylak: és ott áll „Christos”, a tulajdonképeni világmegváltó alak; de nem mint a názáreti Jézus pusztá személye, hanem *a lelkek egyéniségfeletti világossága*. „Ez az ember, mely a legmagasabb titkot hirdeti, minden világok, minden csillagzatok fölé emelkedett; a nagy láthatatlan, a gondolat világossága felett trónol. És, ez az ember így szól a megváltó-alak – „Én vagyok. És ez az ember mindenki, akinek része van ebben a legmagasabb titokban. *És Ti vagytok Én és Én vagyok Ti.*”

V.

**A BENSŐ
MENYORSZÁGRÓL.**

Ha az az ige: „A menyország bent vagyon, Tibennetek vagyon” – ha ez igaz, akkor az önmegősmerés nagy akadálya: az embernek egyoldalúan csak a külvilágra irányított nézése. Ez a – „csak a külvilágra irányított nézés”, az emberből önmaga előtt megfejthetetlen talányt csinál. De nemcsak az ember önmaga előtt, hanem minden élet alapténye: a mindenség is, minden lényeges vonásban megfejthetetlen talánnyá válik, mert a régi (az eddigi) világ, mely a krisztusi gondolatot nem ösmeri, értelmetlen és lehetetlen föltevésből indult ki. Ahelyett, hogy ez a zűrzavar a tudomány és tapasztalás haladásával kibontakozna, ilyen felfordított alapon csak mindinkább összekeveredik. Ily módon aztán a „világtalányok” (Haeckel és társai *Weltratsel-jei*) úgy nyüzsögnek a mi korunkban, mint még soha és a mi modern világbölcseink legfőbb bölcsességének vége az agnosztizmus: a nem-megősmerés, tehát megősmerésük nyíltan bevallott csődje.

Ez az értelmetlen alapföltevés pedig az a nézet, hogy a mi életünk és lényünk valamilyen

materialisztikus vagy spiritualisztikus alakban, tér és időbelileg véges. Ez, az emberek nagy tömegeit még ma is uralgó nézet, az emberiség szellemileg még fejletlen gyermekes állapotában leli magyarázatát. El van merülve saját én-je és a világ felett való képszerű álmódosásokba és ezekből csak egészen fokozatosan küzdi magát keresztül az önmegösmeréshez és a mindenség megösmeréséhez. Mily kicsiny időszak az a néhány évezred, mely az emberiség történelmében fel van jegyezve, ahhoz a sok tízezer évhez képest, mely a mondák korszakába esik, amikor az embernek még nem volt „történelme!” És mily keveset jelent az a néhány évszázad, melyben germánok és szlávok az őserdők-ből előtörve a görög-római kultúra romhalmazát hatalmukba kerítették, hogy belőle korunk – alapjaiban egyáltalán éretlen világnézete – és diribdarabokból felépített tudománya előálljon! Hogy mily alacsony fokon áll korunk világszemlélete, azt az emberiség állami és társadalmi életmódjának nyilvánvaló állapota bizonyítja legjobban. Ez az életmód – az úgynevezett keresztény világ mérvadó „erkölcsi” motívumainak egyetlen lényeges vonásában sem különbözik a vörös indiánusokétól. Nem kevésbé embertelen, kegyetlen és barbár, bár sokkal alattomosabb, képmutatóbb és hazugabb annál. Mindenesetre az úgynevezett keresztény egyházak rossz erkölcstana az egyik főokozója ennek az állapotnak. Ez a farizeusi, álnok és alacsony erkölcstan képmutatóan túlradó szeretet-erősködéssel magasztalja az irgalmasságot, alázatosságot és emberiséget, hogy azután különböző hátsó ajtó-

kon át becsempéssze: nemcsak a hatalmasok eszelős gőgének erkölcsi érvényesülését, hanem felebarátaink kereszténységellenes elnyomatásának és kizsákmányolásának, sőt az emberölésnek, a tömeggyilkolásnak erkölcsi jogosultságát is. A nemi tekintetben való erkölcsi szigornak és más eféle erényeknek többnyire képmutató és egyoldalú hangsúlyozása és felmagasztalása is csak csalétek. Csalétek arra, hogy jóindulatú és hiszékeny embereket megnyerjenek egy tannak, mely hivatva van arra, hogy az igazán gonoszat és rosszindulatút, a tulajdonképpen nagy bűnüket igazolja és szépítse. Csak az az édes szörp, melybe a teológiai arzénikumot: az álkereszténység rettenetes dogmáit és alacsony erényellenes erkölcsstanát keverik, hogy jobb belátásra érdemes emberek részére is élvezhetővé tegyék. A mi nyilvános életünk alapelveinek és eszményeinek ez az erkölcsi durvasága és maradisága a világnézet és megösmerés kifejeletlen alakjában és alapjainak éretlen és kezdetleges voltában gyökerezik; az okot tehát ne egyes emberek hibáiban keressük, hanem annak a sötétségnek hatalmában, mely az állapotemberi szellem szerencsétlen értelmi elborultságából nyilatkozik meg. A materialisztikus világnézet is csak oly állapotemberi alkotás és saját szellemi tartalékaiból csak egy bestiális létért való küzdelmet igazol.

De már feldereng a bárány világnézete. Már megindult, hogy leírhatatlan gyönyörűségében, a mennyei Jeruzsálemhez hasonlóan a földre alászálljon. Csak neki köszönhetjük, ha a régi jó állatlelkiösmeret, – mely a frissen kiömlő vér láttára is oly

erkölcsösen meg tud vigasztalódni, – már a társadalom minden rétegében aggasztóan megingott. Az ő világnézetére kell egész szellemi figyelmünket összpontosítanunk, mert minden szociális és erkölcsi üdvösség is egyedül csak belőle sugárzik ki. A tan igaz voltának ismerhető jele. a főséges szelídség és ez mint a világszemlélet gyakorlati következménye világos. Ez a tan tehát legkevésbé sem valami fantasztikus túlvilágiságában való tétlen rajongás, hanem az élet világitó napja és az embernek önmagát föltáró titka.

Az újkori világnézet-hipotézisek, – amint azok a mi főiskoláinkon is sajátságos gyümölcseiket termik, nagyfokú furfangosságot igényelnek, mert lehetetlen és értelmetlen alapból csíráztak ki. Ennek ellenében: az igazság és megösmerés világnézetének alapjait csak a fenséges gyermekértelem és igazi elfogulatlanság fogja megérteni. Ehhez csak az kell, hogy belső átéléseinket úgy szemléljük és hogy életvalóságainkat olyanoknak ismerjük el, amint azokat minden ember valóban átéli. Magasztos csodái az elfogulatlan önmegösmerésben bontakoznak ki és ez csak azt az egy törvényt ismeri: ezeken a belső életlényeken semmit se hamisítsunk, semmit at ne értelmezzünk, semmit se *higgyünk*, hanem a túláradó belső gyönyörűség látásában – mely minden ember belvilágában adva van, – a saját *élet* és az élet, a mindenséget magában foglaló *egy* élet igazságát és télies valóságát-felfogjuk és élvezzük.

De – és a régi hiedelem így fogalmazza az ő igazolását, – ez a belső látás nem-e valami álom, ábránd, vagy agyrém? Itt két kérdés iszonyú ösz-

szezavarodásának képe tárul fel előttünk, Ennek a zavarodásnak történelmi kibontakozása a filozófia történetének nevezi magát. Az egyik kérdés épen az: hogy ezek a belső élettények az igazi képet adják-e vagy egy *másiknak*, – a mi életkorkon kívül eső valóságnak megfelelő másolatok-e. A másik kérdés: hogy ha ezek a belső élettények, – az egyedül biztosan adott tények, – valóban úgy léteznek-e, mint ahogy tényleg adva vannak. Az első: a természetmegösmerés kérdését itt, a mi belvilágunk élettényei kutatásának kérdésénél nem is véljük fel. A második kérdésre pedig nem-mel felelni; a biztosan adott tények legképtelenebb meghamisítását jelenti. Tehát a belső élettények az egyedül biztosan adott tények. Sőt, még az álom-tünemények és képzeleti alkotások is, – a beleiei-nek ezen a terén elsőrangú, teljes érvényű valóságok, melyek mint olyanok, tudományos kutatás tárgyául szolgálhatnak. Tehát tényleges voltukat és valóságukat megbolygatni és helyükbe – az adott tényállásoknak ellentmondó– másfajta, föltételezett formákat becsúsztatni nem szabad. Az ezeregy-éj fantomjainak világa a szellem kutatója előtt épen olyan pozitív valóság, mint a közetréteg a geológus előtt, és ugyanúgy tárgya a tudományos kutatásnak. Hiszen ez a tárgy, mint a belső élettények világának tárgya: részeiben sokkal biztosabban adva van és sokkal előkelőbb, magasabbrendű: a művelődés történelmének ténye. Az ezeregy-éj fantomvilágának belső gazdagsága, a haladó kutatásra bizonyára nem csekélyebb követelményeket ró, mint külső tárgyainak felkutatása a természetbúvárokra.

Ami azonban a belélet felkutatásának leginkább útjába állt, az a természetmegismerésnek a kutatás ilyen nemével való éktelen összezavaródása volt. A bizonyosság kulcsa nem kívül, hanem valóban a belső átélésben van, mert a *külvilágról is csak a belső átélések alapján lehet tudásunk*, a belső átélések egyedül biztos valóságnak alapján. Itt rejlik tehát minden igazságnak utolsó kulcsa. Mi az az igazság *vagyunk*, melyet mi *átélünk* és minden valótlanúság gyökere az, hogy ezt a belsőleg adott igazságot valami neki meg nem felelő másfélére értelmezik át. Minden természetnek és valóságnak utolsó magvát, minden magasztosnak és dicsőnek teljességét, az élet koronáját, az istenit: mi önmagunkban éljük át.

Vessük hát magunkat gyermekded bizalommal e szent óceánba, mély minden ember bensőjében föltárul! Merüljünk el a világosság tengerébe, mely minden testvérünkben, – még a legalantosabban is – megnyilvánul! Mert, így szól az igazság hangja: „Ti *vagytok* ez a határtalan világosság, amelyet nézek, amelyet átéltek. *Ti vagytok a világ világossága*: ez a mindent egyesítő, minden világok feletti világosság: őseredeti alakjában. Ti mindannyian és egyenként az *vagytok*. Ha ezt tudjátok, akkor a régi hazugság a régi hiedelem hangja hiába suttogja, hogy mesterségesen formált pörgöröggy, vagy egy kísérteties lélekkantom, csak valamely véges-érzéki véletlen képződmény *vagytok*.”

Ne higgyetek olyan tannak, mely külsőleg agyafúrt ábrándozásokkal és fufangos feltevésekkel lép elétek, bár önhitten tudománynak nevezze is

magát! Ne higgyetek neki, mert belső átéléseiteket meghamisítja, a legdurvábban meghamisítja: mert végtelent végezzé magyaráz át! *Csak* önmagatoknak higgyetek, csak annak a szent egyetemes világságnak, mely mint a nap fölkel bennetek, amely valóban és igazában *Ti vagytok* és amelynek neve: *ésszemlélet és szeretet*.

VI.

A VILÁGMEGVÁLTÓ MEGIS-
MERÉS NAPFELKELTÉRŐL.

Az új világnézet „mindent újjá” fog alakítani; megnyilatkozászerű világosságában átszellemül az ég és a föld. Általános vázlatainak megalkotásához nem kellene szörszálhasogató tudományos fejtegetések: csak az *öneszmélet* ténye fontos és a befelé irányított nézés. Ezeket az általános vázlatokat meg is fogja érteni minden ember, tanulatlan és gyermek egyaránt és ez lesz az emberiség religiója. *Religiója*: mely csak öneszméletet, nem valamiféle vak hitet követel; és *megszabadító* hatása ugyanolyan nagy lesz, amennyire a vak hit agyrémeinek kultusza az emberiséget rabigába hajtotta.

Arra eszmélj, amit átélsz, ha gondolkodói! Mert csak magasabb életformáid azok, amelyek Téged emberré tesznek, nem az alacsonyak, melyeket az állattal bírsz közösen: csak magasabb életformáid döntenek a Te sajátságos emberi életed és léted fölött.

Érzékeid az életnek csak szűk köréről tudósítanak Téged. Bár távcsöveink akármilyen messzi

csillagzatokat derítenek föl, és görcsöveink akármilyen finom részecskéket mutatnak ki: mégis *tudjuk*, hogy mindkettő a véghetetlen mindenségnek csak elenyésző részecskéjét képes mutatni. Tudjuk ezt? Igen tudjuk. Olyan bizonyossággal, mely minden érzéki tudás biztosságát határozottan felülmúlja. Honnan *van* ez a megtántoríthatatlan bizonyosság, amellyel állítjuk, hogy minden csillagvilágokon túl, ott ahol a távcső mutatta messziségek *előttünk* már elmerülnek: hogy ott minden térbeli test, minden háromdimenziós határolás minden esetben új terekbe, egymással érintkező külterekbe és külszögekbe kell hogy vezessen. Ennek a tudását az egyszerű paraszt avval a mondattal fejezi ki: hogy a világ nem lehet deszkákkal bekerítve. *Mi előttünk* merülnek el tehát a csillagtávolságok teljes valóságban; *mi előttünk*: és éppen ez az a hihetetlen, az a nagyszerű, ami ellen az állatember hiedelme fellázad. Ez az az igazság, mely ennek a világnak „bölcességét” a dőreség és téboly netovábbjának tekinti. Es ez a *dolog* mégis oly rendkívülien egyszerű. Azt a teljes bizonyosságot csak úgy nyerhetjük meg, ha a valóság, amely szóban forog, nem mi kívülünk, hanem mi bennünk van megadva: mint a *mi* valóságunk, mint a mi legsajátabb létünk és életünk. A megszokás hatalma valóságos ólom-súllyal szorítja le az embert az érzéki-képies világ szűk látókörébe. Az ember életvalóságának ez az érzéki-képszerű szemlélés is egy részét, illetőleg oldalát alkotja; még pedig azt az oldalát, mely rendszeren hatékony élénkséggel és oly módon lép az össz-átélések homlokterébe, hogy az ember önkénytelenül benne magában látja teljes életét és létét.

Ez az az oldal, melyet az állatokkal bírunk közösen. Az a másik, határtalan, végtelenül finom és gazdagon tagolt világosság: a gondolat világossága. Ezt közönségesen a semminél kevesebbre értékelik, pedig még csak ez tesz bennünket emberré. Minden fenség, minden méltóság, minden nemesebb öntudat csak ehhez a magas, különleges emberi élettényhez fűződik. *Te az vagy*, amit Te átélsz. Ha magasat, végtelent, örököt élsz át, akkor Te az vagy. De ha csak alacsonyát, állatiast élsz át, akkor Te az vagy. Ami csak a pornak és végesnek sajátja, menthetetlenül csak közönséges és aljas lehet és az is marad. Tulajdonképen emberi értéket az ilyen csak mint a magasabbnak és önmagában végtelennek eszköze és szerszáma nyerhet, mert csak abban lakozik a méltóság és felségesség. Itt azt kell belátnunk, hogy nem holmi haszontalan gondolatkörökben való elmélgésekről van szó, hanem arról, hogy mily mélyreható az a kérdés: „Ember mi vagy Te igazán és valóságban?” Ha az ember valóban nem volna más, mint egy halom finoman szervezett por, akkor azok a szólásmódok, melyek az ember magasságáról és méltóságáról beszélnek, üres széllel-bélelt frázisok maradnának, melyeket a valóság maga hazudtolna meg. És akkor nem valami elképzelt ördög, hanem valóban az ember maga volna az a „gúnyszülött sárból és tűzből.” Ez gúnyolná legiszonyúbban az ő végtelen tudatát, mely őt emberré teszi. Itt jutunk minden megaláztatás, minden embermegvetés, minden önkényuralom és szolgaság legmélyebb gyökeréhez. De az emberlénynak nemcsak arról a fenségességéről van szó, mely a gondolat fagyos magas-

ságairól sugárzik, hanem „hajnalcsillagnak” arról a magasságáról – „mely trónját isten csillagai fölé helyezte.” Az ész világossága nemcsak a mennyei mélység, melynek szilárd talajába egyedül vetheti horgonyát az emberméltóság, hanem az ész világossága, mint olyan, – már maga is szellemi hatalom, mely minden emberit egyesít. Minden, ami az ember nevét viseli, szent testvériséggé egyesül a világosság örök törvényeiben s ez a világosság „minden ebbe a világba lépő embernek adva van”. Az ész és szeretet életegysége az az ősforrás, melyből minden szellemi fakad, a mennyei atya, melyről az evangéliumok beszélnek. De csak ha ebben a minden embert isteni méltósággá nemesítő testvériségben látjuk való életünket és lényünket, ha gondolataink „igazság és élet”-té lettek, csak, akkor fog az ember szent méltósága az égi és földi érzéki-külső hatalmak félig állatias bálványimádása helyébe lépni, csak akkor lesz a szeretet az egyedül uralkodó hatalom. Részvétet féreg iránt is érezhetünk, szeretetet csak a magas emberi iránt: ez pedig sohasem a porszülött, hanem csak az a végtelen és örökkévaló sugárzásában világító világosság, mely ott rejtőzik, minden ember lelkének mélységeiben. Minden testiség is csak mint a mennyei világosság tükre nyer értékei és méltóságot. Csak akkor nem vagyunk a por rabszolgái, ha valóságos életünket ebben a világosságban látjuk. Egyedül így vagyunk istenien szabadok, csak így emelkedünk a véletlen a sors és halál fölé, mert minden múltó lények és világok felett az egyetemes világosság őseredeti sugárának tudjuk magunkat: hivatva arra, hogy

ama magasabb nap fényében világosodjunk fel és boldogító világosságát minden emberekben ébreszszük. Ha elzárkózik előttünk a világ: azáltal csak ő vészit, nem mi; és az örökkévalóság megközelíthetetlen sugaraihoz, melyek mi vagyunk, a föld, semmiféle sorsa sem férközhet hozzá. Csak ez a szent bátorság képes mindent leküzdeni, mert neki nincs mit félteni.

Az emberlényt legjobban a világító csillagzathoz hasonlíthatjuk. E hasonlat elmélyítése és kidolgozása szinte kimeríthetetlen, mert magát a dolog természetét: a szellemi tevékenység lényegét a természetmegösméréshez találó csatlakozásban hozza kifejezésre. Az emberben szemlélhető magasabb és alacsonyabb tevékenység-körök analógiái már az úgynevezett szerves természetben meg vannak. A szerves természet sem valami egy-formájút alkot, – amint azt régebben vélték, – hanem a tevékenységek sajátos egységét, melyek különféle dimenziójelleget mutatnak. Fizikai pontszerű erőközpontok, vonalszerű erőtenyezők és felületszerű gömbszerű alakok alkotják meg a legújabb fizika nézete szerint – amint azt Maxwell és Thomson nagyszerű számításokban pontosan megállapítják, – egy világító test tevékenység-egységét. A mértani dimenziók analógiája szerint alakul ki a természet mindensége általában a sokkal finomabbrendű és magasabb tevékenység-formákban is, melyek a szerves és szellemi életet alkotják.* A mennyiségben és különösen

* Bővebben e tárgyról a szerző más művei tartalmaznak. Különösen: „Die Gnosis” és „Die Kritik der Philosophie vom Standpunkt der intuitiven Erkenntnis”, végre „Neue Horizonte” (Az állam és vallás különválasztásáról).

a mértan is csak azáltal nyeri minden természetvalóságra szükséges alkalmazhatóságát, mert minden valóságnak ezt az alapviszonyát különösen világos módon ismétlik meg egy magasabb életkörben: a különleges szellemi tevékenységek hatókörében. A modern természettudomány azt tanítja: hogy a csillagzat sugarai, – miután maga a csillag teste már régesrégen kialudt, vagy régóta széteslott, – még hosszú időszakokon végig világítanak. Ha e fölött elgondolkodunk meg is értjük annak a magas bölcsességnek vigasztaló hangját, mely a kánoni* evangéliumokból és Pistis Sophia gnosztikus evangéliumából szól hozzánk: „Ne csüggedjete, mert Ti több vagytok, mint a mezők virágai, sőt több vagytok, mint az ég csillagai és fel fogtok emeltetni ő föléjük.”

Ezek a fejtegetések megmutatták, hogy az evangéliumok szimbólumai nem mást ábrázolnak, mint az ember-lény titkait. Azokat a magas igazságokat melyeket egy, – a napkeltéhez hasonlóan fölébredő *önmegösmérés* az emberiség még éretlen, gyermekded tudatának csodálatos hasonlatokban és képekben törekszik megérthetővé tenni. Az isteni, a végtelen öntudat eme napkeltével szemben jelentéktelen és elenyésző kérdések azok, amelyek az isteni ember külső élményei után kutatnak. Ő volt az, akiben a múlt képálmaiból először ébredt fel az isteni, végtelen öntudat világossága: azokból a képálmokból melyeknek mámorában tanultak és tanulatlanok, hívők és hitetlenek, materialisták és spiritualisták még

* Kánon – a megismerőképesség helyes használatának szabályai és irányelvei. A ford.

ma is szenderegnek. Hogy annak az embernek az élete felséges volt és áldozat az emberiség üdvösségéért: egyedül ez bizonyos. És ma, a szellemi fejlődés előrehaladottabb fokán már nem elég csak azt a kérdést tárgyalnunk, hogy ez a Jézus ember volt-e mint mi és nem a hittudomány valami szörnyűséges mesebeli alakja-e, hanem fel kell emelkednünk a világtörténelem legnagyobb átéléséhez, hogy *a Christos önmegösmérése mi bennünk felvilágoljon*, hogy mi önmagunkat mint isteni természetű lényt megösmérjük: olyannak amint ő minket az evangéliumokban óhajt.

Egyedül ez a gondolat, *a belső Christos az emberben*” –; a menyország kenyere, az élet forrása és a megváltás. És egyedül ez az életgondolat az ember és az emberiség üdvözülése, egyedül ez szabadít föl *minden* elnyomatásból: ez az a szabadság, mely a világ előtt csak a *megösmérés* világosságában tárul föl.

A fordítás: Wilhelm Schwaner, Berlin
Schlachtensee kiadásában a Bund Deut-
eher Volkserzieher: Die Bundesschule
című sorozatos művek 1907 évfolyam,
I. kötet 2. számban

CHRISTUS.

Bekenntnis eines Ungläubigen

cim alatt megjelent eredeti német kiadás
után készült.

